

Novák László Ferenc

Pestis a Három Városban

Kétszázhetvenöt éve már, hogy a pestisjárvány hatalmas pusztulást okozott Kecskeméten, Nagykőrösön, de bizonyára Cegléden is. Az 1739–1740-es években a római katolikus és református egyházak viszonylag pontos listát vezettek a halálozás intenzitásáról, a járvány lefolyásáról. Sajnálatos módon azonban Cegléden nem maradt fenn semmilyen nyilvántartás erre vonatkozóan sem a római katolikus, sem a református egyháznál¹, ami nem jelenti azonban azt, hogy ne lett volna járvány a mezővárosban.² Érdekes, hogy a Cegléd és Nagykőrös tőzsomszédságában lévő Abonyban – a református egyház nyilvántartása szerint – nincsen nyoma a pestisjárvány pusztításának.³

A pestis „súlyos, életveszélyes fertőző betegség. Kórokozója, a *Yersinia (Pasteurella) pestis* (felfedezője Alexander Yersin [...] a házipatkányról, a patkánybolha közvetítésével kerül az emberbe [...] Emberről emberre is terjed. Két fő formája a bubópestis (e név a gumószerűen megnagyobbodott nyirokcsomókra utal) és a tüdőpestis [...] nagy vérzések alakulnak ki a szervezetben, sőtét bőrelváltozásokat okozva, innen a feketehalál név. A Kínából és Belső-Ázsiából átterjedő első nagy pestisjárvány Európában (1343–51) több áldozatot követelt, mint a megelőző korokban bármely más járvány v. háború. A pestis 1361–63-ban, 1369–71-ben, 1374–75-ben, valamint 1390-ben és 1400-ban visszatért. A városokban többen estek áldozatul, mint vidéken, a halálozási ráta a kolostori közösségekben volt a legnagyobb. Korabeli oklevelek szerint területtől függően az a halálozási

---

1 Ennek okát abban is láthatjuk, hogy ebben az időszakban dúlt a vallásháború. A mezőváros földesura, a Clarissa apácarend birtokjogában megerősödve, az 1730-as években támadást intézett a református mezővárosi hegemonia ellen. Ennek súlyos következménye volt, hogy elvették, pontosabban visszavették a reformátusoktól a templomot, az iskola működését is korlátozták. 1753. március 27-én volt az utolsó istentisztelet a templomban. A reformátusok új templomot kényszerültek építeni, de az is II. József 1781-es vallási türelmi rendelete (Edictum Tolerantiae) után, s a XIX. század második felében – a vallási sérelmek ellensúlyozásaként – vált igazán monumentális jelentőségűvé Cegléden. Novák László, 1982a; Novák László, 1989.

2 Pest vármegye körlevele 1740. március 16-án arról ad hírt, hogy a pestisjárvány miatt még nem oldották fel a zárlatot Cegléden, Tőszegen, Dabason, Dömsödön, Tasson, Solton, Ordason, Szalkszentmártonban, Patajon (Dunapataj), Palotán (Rákospalota) és Vecsésen. Novák László, 1982b. 286.

3 A járványos esztendőkből, 1739-ben 16, 1740-ben 12 haláleset és temetés történt. Az egyes temetéseknél nem nevezték meg a halál okát, csupán azt írták a név után, hogy „énekkel”, „igével”, harangozással történt a temetési ceremónia. Itt jegyezzük meg, hogy Abony katolikus földbirtokosa is – a „cuius regio, eius religio” elv alapján – háttérbe szorította a reformátusságot. Vallási villongások támadtak (például 1741 nagypéntek éjszakáján a katolikusok rárontottak a református temetőre, s az ott lévő fejfákat, „epitafákat” kihányták és feltűzelték [Balogh Sándor, 1980; Novák László Ferenc, 2005]). A halotti anyakönyvben jegyezték fel 1740. július 3-án, hogy „Eddig valok temetettetek el Harangozással”, majd „Die 21. Julij az Harangtul is Priváltattunk &”. A harangok újra csak II. József türelmi rendeletére szólalhattak meg, s épülhettek a protestáns templomok harangtoronnyal is. Az Abonyi Ref. Eklézsia I. sz. Anyakönyve. Halotti anyakönyv 1735–1819. 45–46. pag.;

A római katolikus egyháznál nem maradt fenn ebből az időszakból anyakönyv.

arányszám a lakosság számának nyolcada-harmada. Becslések szerint Európában húszmillió ember halt meg a fekete halál idején: Ny. Európa népessége a 16. sz. kezdetéig nem érte el az 1348 előtti szintet...⁴ Az említett két pestis mellett még több válfaja is létezett: a *septikaemiás forma*, *pestis siderans* (a nyirokcsomó duzzadása nélküli, súlyos lefolyású halálos kór), a *meningilis forma* (primer gennyes agyhártyagyulladásal járó betegség), a *pestis minor* (enyhe fertőzőses, és ritkán halállal végződő betegség).⁵

A pestis később is rendre pusztított. Például Hunyadi János is annak esett áldozatául Nándorfehérvár védelmekor, 1456. augusztus 11-én. A járvány utolsó nagy rohama a XVIII. század közepén pusztított Magyarországon. VI. Károly Habsburg uralkodónak a törökkel vívott, s a belgrádi békével (1739. szeptember 1.) záruló délvidéki hadjárata során, 1738-ban kezdett támadni a pestis, s Temesvár vidékéről terjedt az ország belseje felé, így a Három Várost is sújtotta.⁶

Pest vármegye már 1738. június 21-én körrendeletében figyelmeztette a helységeket, hogy a járvány már Csongrádban és Arad tájékán „grassál”, azaz dühöng. Ezért a Három Városban, Kecskeméten, Nagykőrösön és Cegléden is megtiltották a vásárok tartását. Felszólították a helységek előljáróit, hogy a Tiszántúlra senkit ne engedjenek, s onnan pedig senki ne jöhessen a vármegye területére. Elrendelték a Tisza partjának őrzését. A vármegyei kurrens 1738. október 1-jén már arról tájékoztatott, hogy a járvány kiterjedt Békés, Bihar, Bács és Bodrog vármegyékre is. Megtiltották a katonaság és a lakosság ide való közlekedését, megfigyelőállomásokat állítottak fel („contumatio” helyek, karantén), hogy kiszűrjék az esetleges fertőzöttséget. Kecskeméten ilyen ellenőrző állomás létesült 1738. november elején.⁷ Nagykőröst is védvonallal határolta, s az áteresztő, ellenőrző hely emléke őrződött meg a *Strázsahegy* helynévben. Ilyen ellenőrző állomás volt Monoron is a „péteri lineán”, ahol szintén *Strázsahegy* emléke maradt fenn.⁸

A korabeli orvoslás még nem ismert ellenszert a pestis ellen.⁹ A védekezés egyedüli hatékony módját a védővonal, *linea* meghúzásával és őrzésével, s az ellenőrző állomások, kontumáció helyek felállításában látták. Vidékünkön, a Tisza mellett Szolnokon és Paládcis pusztán, Északon Monor mellett Péterin, északabbra Szadán és Veresegyházán, Pest alatt Gubacson volt többek között védvonal. A védvonal, *linea* sem biztosított védelmet a járvány terjeszkedése ellen, jóllehet az őrzésére nagy súlyt helyezett a hatóság. A Három Városból, így Nagykőrösről is küldtek szolgálatra embereket védvonalakra, kontumációs helyekre. A város második számadó bírása feljegyezte 1739. augusztus 8-án, hogy „*Semberi László Katonának a' Lineán lévő szolgálattyaért fizettem f. 12.*”, szeptember 12-én „*A Paládcisi Linenan levő Strásának Szolnokban való be*” meneteleiért fizettem – „30.”, majd a járvány után, 1740. március 18-án „*A Szadai és Veresegyházi Linearul haza jött hat Strásák[na]k fizettünk f. 68*”, – „*Azon kívül vettünk volt számára hét Pár inget Gatyát [...] f. 8*”, „75. Item hét Pár deli csizmát.”¹⁰

4 *Magyar Nagylexikon XIV.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002. 717.

5 *Orvosi Lexikon III.* k. Budapest, 1972. 1010.

6 Gunst Péter (szerk.), 1979. 92. 213.; Illyés Bálint–Jakab László, 1982. 38.

7 Novák László, 192b. 177–278.

8 A Strázsahegy Monor kiváló minőségű bort termő szőlősterülete volt az elmúlt évszázadokban.

9 Pápai Páriz orvosló könyvében javasolta a citrom, narancs, ecet, sóska fogyasztását. A pestis „*egyedül csak a nedvességektől vagy gőzölgésektől származik [...] bennünk a' nedvesség igen könnyen meg vész 's meg rothad....*” – írja. PÁPAI PÁRIZ Ferenc, 1747. 317.

10 Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára Nagykőrös Város (NL PML NkV) Regestrum Oppidi Nagy Kőrös 1739/40.

A vármegye körrendelete azt adta hírül 1739. május 7-én, hogy kitört a járvány Kecskeméten, pusztít Kécskén és Izsákon is. Ebben a tavaszi hónapban a járvány szedte áldozatait Hatvanban, a Pest környéki falvakban (Rákoscсаba, Csömör, Rákoskeresztúr), s 1739. június 4-én már „Pest városa, a' mirigyel avagy dög halállal inficiáltatván be zároltattott, és Strásákkal körül vétetődött”. Az oda ki- és bejárás tilos volt: „minden Helység Birája a lakosoknak hirdettesse meg, hogy élete elvesztése alatt senki a' lineán által ne mennyen, mert ha meg tudatik, a' ki a' ki lineán által ment, és bent volt a' Városban, ha bár alattomban ki ment is a' maga lakó Helységében vissza, az oly ember minden kegyelem nélkül fel akasztatik, avagy meg lövöldöztetik” – szölt a vármegye dörge delme. Hogy ez nem pusztán fenyegetés volt, bizonyítja a mogyoródi előjárók esete. A vármegye főszolgabírója tájékoztatott erről 1741. július 16-án: „Nem kétlem hallották a' Birák és a' Lakosok, hogy Mogyoródi Bíró, Nótárius et Törvény Birájok, meg fogattak és vasba verettettek; mind addig is nagy vigyázás alatt a' Linean rabságban tartattak azok okbol, hogy azon ragadozo ros z nyavalyát el titkoltak, sőt büntetés alatt házrul házra, szolgán által nagy verés alatt meg parantsolták a lakosok[na]k, ne merészellyék ki hirdetni, és külsők[ne]k meg jelenteni, hogy mirigy nyavalyában halnának, titkon is temették a' holtakat, mellyet magok is meg vallottak. Arra valo nézve hogy effélében, kiadott Királyi parantsolatokat hátra vetettek, melly az egész Vármegyében Concurraltatott, magokis nem tagadták, hogy ezen nyavalyát, életek el vesztése alatt ne titkollya, hanem mindgyárt a' N. Vármegye Magistratussának hir adással légyen, azért is a mai napon Felsőges Királynénk ki adott Törvénye parantsolatnya szerént fent irt Mogyoródi Biro Haras zti István a' linean meg lövöldöztetett, A' Törvény Bíró pedig halálra ugyan el készítettett de életének ő Felsőgétül Gratiat nyert, Mindazon által azon Törvény Biro Notariussal edgyütt esztendeig valo Rabságra és Buda várában munkára rendeltettek...”¹¹

A törvény szigorú betartatása, a járvány terjedésének megakadályozása érdekében, szükségszerű volt. Jóllehet a kisebb helysége kben, falvakban – mint Abony példája is igazolja – a pestis nem pusztított, vagy csak kevésbé veszélyeztetett, a nagyobb lélekszámú mezővárosokban azonban igen nagy veszedelmet okozott. Ezt bizonyítja Kecskemét és Nagykőrös példája is. Kecskeméten a katolikusok voltak többségben, így a mortalitásuk is jóval nagyobb a reformátusokénál.¹²

1739	Református	Katolikus
Január	31	22
Február	33	52
Március	31	79
„Mense Aprilis Peste crestente”	120	234
Mense Majo Peste jam grassante	506	788
In Junio Peste horribile grassante	682	1234
In Julio Peste adhuc grassante	377	988
In Augusto jam decrescente”	128	338
Szeptember	73	175
Október	66	101
November	49	53
December	12	25
Összesen	2109	4085

Szokolay Hártó János verses krónikájában írja:

11 NL-PML NkV Protocollum Currentale 1738–1745. 171–172. pag.

12 Novák László, 1982b. 281.; a Kecskeméti Református Egyház Halotti Anyakönyve 1712–1777.

Az ezerhétszáz harmincznyolcz nyarával
 Küzde varposunk a' hon köznyomorával
 Mert reánk zúdult a szamum gyilkos szele,
 Mellyet ránk az ég uj csapása rende.
 A' nyomor e' földön mindenütt megtalál;
 Igy jött ránk akkor a pusztító dög halál,
 Ifjakat véneket söpört a' nyavalya,
 Gazdag a' szegénnyel rakásra hala,
 Ferenczi atyák is ádta három vámot,
 A' mint vész multával följegyzék a' számot.
 Ötezer kilencszáz hetvenet ragadott
 El a' bús temető mint keserves adót.
 Sok ezer szemből bánat köny csordúla
 Míg az Úr kegyelme hozzánk nem fordúla:
 Emlékezetes még máig is ezen gyász,
 Mint nevezni szokták a' dülő hagymaláz."¹³

Szokolay Hártó tévesen jelöli a pestisjárvány időtartamát. Szerinte 1738 nyarán kezdődött, és csak 1742-ben fejeződött be. A történeti tények ezt az állítást azonban nem igazolják.

A vármegye körrendelete 1739. május 7-ében jelöli meg a járvány pusztításának kezdetét Kecskeméten, azonban a pestis már – sajnálatos módon – januárban mutatkozott. A reformátusok között januárban 31 haláleset történt, s a halál okát 8 halott esetében jelölték „döggel” megjegyzéssel, ami a pestisre, gughalálra utal. A január 4-i bejegyzés szerint „Pető András és Két Fia Ambrus és Pál döggel” halt meg. Februárban 33 haláleset közül 8 volt „döggel”, márciusban és áprilisban csupán 1–1 esetben írták, hogy „döggel” halt meg az illető. A római katolikus egyház latin nyelven anyakönyvezte a haláleseteket, sajnos nem tüntették fel a halál okát. Tekintettel arra, hogy áprilisban már növekedett a halálozási ráta a járvány következtében – a hónap közepétől erősödő halálozási arány miatt már nem jelezték a pestises döghalált a reformátusok –, a pestis erősödése figyelhető meg. Ennek csúcspontja május végére, júniusra esett. Ekkor, május 25-én és június 3-án halt meg a legtöbb ember, egy nap 43–43 fő. A mortalitás intenzitását a református és római katolikus egyház anyakönyvének részletes adatai alapján dokumentáljuk:

Római Katolikus Egyház halotti Anyakönyve:¹⁴

Nap	Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.
1.						31	40	10	11	2	1	2
2.						32	42	14	8	2	5	1
3.						42	43	15	10	4	–	–
4.						41	35	17	4	4	2	1
5.						46	33	7	12	5	4	–
6.					69	37	34	16	9	3	4	1
7.					6	48	33	10	4	9	5	1
8.					9	29	32	11	6	1	2	–

¹³ Szokolay Hártó János, 1846. 129–130.

¹⁴ Kecskeméti Római Katolikus Egyház Anyakönyve I. Halottak bejegyzései 1734–1761. 441–536. pag.

9.					12	42	28	14	4	1	-	1
10.					17	27	43	10	7	4	4	-
11.					17	44	26	16	7	9	1	-
12.					12	40	46	14	4	2	2	1
13.					17	39	29	10	3	-	2	-
14.					23	38	38	16	2	3	-	1
15.					23	38	43	13	4	5	2	-
16.					20	29	25	11	-	5	1	1
17.					29	46	35	14	5	4	1	
18.					25	47	20	8	10	3	-	
19.					37	39	42	11	10	7	3	
20.					28	36	23	12	4	2	3	
21.					34	54	21	12	9	5	3	
22.					28	40	28	8	4	3	-	
23.					30	38	26	7	3	2	-	
24.					27	41	26	12	6	2	2	
25.					29	58	28	7	3	2	1	
26.					33	49	21	9	5	2	-	
27.					38	56	28	10	9	1	2	
28.					52	57	19	5	4	8	2	
29.					39	64	20	5	6	1	-	
30.					38	43	22	9	2	5	1	
31.					59		15	5		3		15
	22	52	78	231	752	1281	948	334	174	101	53	25
Összesen 4085 halott												

Január, február, március hónapokban nem jegyezték fel naponta a haláleseteket, de még május elején sem. Május 1. és 6. között 69-en haltak meg összesen, majd 7-étől már pontosan vezették a halotti nyilvántartást, s ez a járvány terjedésére, pusztításának erősödésére enged következtetni. A járvány tetőzése május végétől teljesedett ki, s tartott júniusban. Legtöbben 28-án, 52-en, 31-én 59-en, június 25-én 58-an, 27-én 56-an, 28-án 57-en haltak meg, legnagyobb számban viszont június 29-én, 64 fő.

A kecskeméti Református Egyház halotti anyakönyvezése:

Nap	Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.
1.	1	1	2	-	8	20	17	4	2	3	3	2
2.	-	2	-	1	9	37	13	5	5	3	3	-
3.	1	2	-	1	7	43	14	2	3	1	3	-
4.	2	2	2	2	4	10	17	7	4	4	6	2
5.	-	-	-	1	9	33	22	10	2	2	-	-
6.	-	1	-	4	11	29	15	1	4	-	-	2
7.	-	-	1	4	9	31	16	7	5	7	2	1
8.	1	1	2	2	6	29	12	3	-	1	2	-

9.	-	2	1	4	10	18	10	1	1	3	5	-
10.	1	1	-	3	11	26	20	3	5	1	3	-
11.	1	-	2	4	10	22	10	3	1	-	1	-
12.	1	3	1	3	20	23	17	5	6	2	-	1
13.	2	1	-	1	18	28	14	4	-	-	3	1
14.	1	-	1	2	11	21	13	4	4	1	1	-
15.	2	2	1	5	9	18	9	6	1	1	3	-
16.	3	1	-	2	19	23	9	7	3	4	1	-
17.	3	2	2	5	14	14	9	3	2	1	2	1
18.	1	-	-	6	7	20	12	4	4	3	1	-
19.	1	-	1	-	24	16	8	8	7	3	3	1
20.	1	2	3	5	14	26	5	5	1	3	1	-
21.	-	3	2	4	14	23	14	4	3	1	-	1
22.	2	1	-	3	16	21	15	-	-	1	1	-
23.	1	2	-	6	20	20	12	3	2	3	-	1
24.	2	1	4	4	26	26	13	2	-	2	-	-
25.	-	1	1	11	43	17	10	3	1	3	2	-
26.	-	-	-	8	17	17	13	1	-	-	-	-
27.	-	1	1	7	30	19	7	8	4	2	2	-
28.	1	1	1	12	37	13	10	6	1	3	-	-
29.	-		1	3	23	22	3	3	-	2	-	-
30.	-		-	7	19	17	10	2	2	1	1	-
31.	2		2		30		8	4		6		-
	31	33	31	120	506	682	377	128	73	66	49	13
Összesen 2109 halott												

Június 2-án 27, június 3-án 43, június 5-én 33 haltak meg. E napon Erdélyi György 16 éves fiát temették utolsóinak: ekkor jegyezték fel a halotti anyakönyvben: „*Uram Kőnyörűly rajtunk ne emészd meg a te népedet.*”

A mortalitás csúcsa Kecskeméten május 31-ére esett: ekkor legtöbben, egy nap 90-en haltak meg. A két felekezet haláleseteinek száma összesen: 6194, mivel azonban természetes halállal is haltak meg emberek, ezért pontosan megállapítani nem lehet a pestisjárványban elhalálozottak számát. Érdekességként említjük meg, hogy a reformátusok között az „öregek” kevesen éltek meg a 80 éves kort, viszont a katolikusok között többen, még a 90–100. esztendőit is. Például januárban Nagy Katalin 100, februárban Kerekes Ilona 100, márciusban Tok Katalin 100, Kovács Anna 90, május elején Német György 100, május 19-én pedig Búza Anna 90 éves korában hunyt el.

A pestisjárvány a kisgyermek és fiatal anyák, asszonyok közül szedte a legtöbb áldozatát. Jóllehet március 31-én „*Mező Gergelyné Szülésben*” halt meg, a református anyakönyvvezető szükségesnek tartotta megjegyezni, hogy „*Volt ez az idő a' terhes Asszonyok[na]k veszedelmes*”. Ez a veszedelem a későbbi hetekben-hónapokban fokozódott, erőteljesen hatott, amit a halotti statisztika igazol.

A római katolikusok kor és nem szerinti halálozási statisztikája:

Életkor – év	Fő	%	Férfi	Nő
> 1	120	2,94	62	58
1–3	539	13,19	275	264
4–6	537	13,14	252	285
7–14	1030	25,21	481	549
15–20	532	13,03	294	238
21–30	639	15,64	311	328
31–40	373	9,14	229	144
41–50	194	4,75	131	63
51–60	51	1,25	33	18
61–70	34	0,83	23	11
71–80	22	0,54	10	12
81–90	7	0,17	2	5
90–100	4	0,10	1	3
Nem jelzett	3	0,07	2	1
	4085	100	2106	1979

A római katolikusok között a férfi nem halálozási aránya a nagyobb. Az elhunytak több mint kétharmada 20 esztendő alatti volt, viszont igen jelentős a 20 és 30 év közöttiek aránya is. Ennek az a leghátrányosabb hatása a demográfiai viszonyokra, hogy a házassági kapcsolatok, a népszaporulat romlását idézte elő a járvány.

A nemek és életkor szerinti halálozási statisztika a reformátusok adatai alapján:

Életkor – év	Fő	%	Férfi	Nő
> 1	41	1,94	32	9
1– 3	216	10,26	103	113
4– 6	269	12,76	134	135
7–14	564	26,76	286	278
15–20	290	13,75	152	138
21–30	301	14,27	173	128
31–40	84	3,98	53	31
41–50	47	2,23	39	8
51–60	40	1,89	32	8
61–70	34	1,61	23	11
71–80	8	0,38	5	3
Nem jelzett	215	10,19	92	123
	2109	100	1124	985

Viszonylag jelentős nagyságrendű az életkor-megjelölés nélküliek létszáma. Közöttük többségben vannak a gyermekek, tizen- és huszoneves fiatalok, ifjú asszonyok, jövevények s idős emberek (az ő többségük halálát nem a pestis okozta, „öregnek” számítottak). A fiatalasszonyok nagyobb száma ad magyarázatot arra, hogy a 21–30 év közötti nők aránya kisebb a férfiakénál. A nemek arányát tekintve megállapítható, hogy a férfinem pusztulása volt erőteljesebb a nőinél.

Az életkor megjelölése nélküli halottak között volt: a május 1-jei anyakönyvezés szerint „Bodo György Ifju”, „Baxa János Leánya”, „Balog Gergely Fia Egyszersmind Leánya”,

május 2-án „Turczán János Inasa”, „Fodor Joseph Felesége”, „Kovács István Ifjú”, „Egy jövevény Aszszony”, május 3-án „Festős Mihály Ifjú”, „Tót Andrásné Öreg”, „Más Öreg Férfiú”, május 5-én „Haraszti Pál Két Leánya”, május 7-én „Barta János Felesége Ifjú”, „Pór Czigány István Leánya”, „Modor János Fiatskája”, május 8-án „Hemző Pál Jokorbeli¹⁵”, május 9-én „Pap Mihály Felesége”, „Pap Mihály Leánya 9. Eszt.”, május 12-én „Turi Mihály Feleségével együtt”, május 13-án „Vida István Felesége Ifjú”, „Lányi Mihály Felesége Ifjú”, „Varga Mátyás Felesége Ifjú”, május 20-án „Bogár Mihály Felesége Ismét Leánya 16. Eszt.”, május 31. „Nagy János Feleségével”, július 4-én „Trifont Márton Czigány” stb. A halálozás mértéke júniusban csúcsonodott, s a későbbi hónapokban már többségében az életkort is rendre feltüntették mindenkinél.

A pestis családokat tett tönkre, szinte kihaltak, vagy talán egészében ki is haltak. A református anyakönyv tanúsága szerint házaspárok, ifjú feleségek, különböző időpontban a gyermekek pusztultak el. Például április 8-án „Bóltskői Gergely Leánya 8. Eszt. Fia Fia 20. Holnapi”, április 11-én „Bóltskői Gergely Leánya 18. Eszt.”, április 15-én „Bóltskői Gergely Fia”, május 3. „Afrán János Fia 13. Eszt.”, május 14-én Afrán János Leánya 9. Eszt.”, május 14-én „Afram János Felesége 36. Eszt.”, május 16-án „Afram János Fia 16. Eszt.”, május 16-án „Turczán János Felesége 34. Eszt.”, május 21-én „Turczán János Leánya 13. Eszt.”, május 23-án „Turczán János Fia 1. Eszt.”, május 19-én „Bekő Mihály Leánya 14. Eszt.”, „Ismét Két Fia együtt”, június 4-én „Kormos Mihály Feles. 24. Eszt. Ismét Fia 3. Eszt.”, június 5-én „Varga István 42. Eszt. Ismét Felesége 28. Eszt.”, július 22-én „Vedres Samuel Feles. 30. Eszt.”, július 24-én „Vedres Samuel 45. Eszt.”, július 27-én „Vedres Samuel Fia 2. Eszt.”, augusztus 10. „Czigány András L. 12. Eszt.”, augusztus 11. „Czigány András Feles. 35. Eszt.”, augusztus 15. „Czigány András L. 10. Eszt.”, július 26-án „Muraközi László 18. Eszt.”.

A katolikus egyház veszteségei is hatalmasak voltak. Ennek okai között említhető, hogy lélekszámban is nagyobb volt a római katolikus a református egyháznál. A pestisjárvány veszteségeivel kapcsolatban így ír Szokolay Hártó János: *„A' pestis elmúltával főként gyászoló tömérdek halottait a' római katolika egyház; mert ezen hitfelekezet közül különösen felesebben haltak el. Ugyanis a' reformátusok eleiről fogva a' város' északi és keleti sokkal egészségesebb tájain telepedtek meg, 's más helyekről is ezekre vonultak; ellemben a' római katolikusok a' déli és nyúgotti sokkal egészségtelebb helyekre vették lakásukat, és ez mái napig is nagy mértékben így van [...] Atalaban Kecskemét, ekkori népességének, mondhatni több mint negyedét elvesztette; de sokan a' halálvész elől menekülni akarván ki is költöztek Kecskemétről, mire nézve itten megemlítendőnek vélem hogy ezen pestis előtt mi nevű nevezetesebb és így nálunk régibb, törzsökösebb családok említettnek leginkább a' köz iratokban. Kecskemét legrégebb idők óta említettnek szokott család nevek ezek: Ágoston, Aranyi, Barkó, Búzás, Bán, bíró, Balassa, Borbély, Balog, Bekő Czirkátor, Csik, Csaba, Csönkös, Cseh, Csete, Csuka, Deák, Demeter, Gyárfás, Hegedűs, Halasi, Hagymási, Harsányi, Ilyés, Imre, (Ferencszállási) Kamarás, Kis, Kozma, Kalocsa, Kelemen, Kemény, Kincses, Kovács, Látos, Laczi, Magó, Márkus, Mányoki, Méhes, Mór, Muraközy, Nagy Nemes, Ormandi, Orbán, Péteri, Pápai, Pál, Pankotay, Sárközy, Selymes, Szalai, Szivos, Szentkirályi, Széles, Szeless, Szente, Szécsi, Szabó, Szűcs, Tar, Teleki, Tomó, Turi, Zana, Varga, Vég.”¹⁶*

15 „Jókorbeli” – javakorabeli

16 Szokolay Hártó János, 1846. 133.

A Szokolay Hártó János által felsorolt kecskeméti családok teljes egészében nem haltak ki a pestisjárvány következtében.¹⁷ A későbbi összeírások is erre szolgálnak bizonyítékkal.¹⁸

Az egyházi anyakönyvek tanúsága szerint a pestisjárvány már 1739 decemberében megszűnt Kecskeméten. A reformátusok nyilvántartásában szereplő 2109 fő az évi halálozási adatokat tartalmazza, s természetesen nem a járvány áldozatainak számát mutatja. Az ennél kevesebb volt, de pontosan megállapítani nem lehet, hogy mennyi. Hasonló a helyzet a római katolikus egyház esetében is. Balla János levéltáros kimutatása szerint Kecskemét népessége mintegy 20 ezer fő lehetett a pestisjárvány idején¹⁹, így helytálló Szokolay Hártó János becslése, miszerint *mintegy harmada a lakosságnak* lett a pestis áldozata. A járvány befejeződését azonban tévesen határozza meg Szokolay, aki az 1742. esztendő²⁰t jelöli meg.

17 Szükséges megjegyezni, hogy az egyes családok genealógiáját feltárni lehetetlen dolog. Csak arra utalunk, hogy nagyon sok a szerteágazó, átlagosnak mondható családnév, mint a Kovács, Varga, Szúcs, Kis, Nagy, Pap, Szappanos, Tót stb., amelyek veszteségeire fényt deríteni lehetetlenség, viszont vannak konkretizálható sajátos nevű családok, így a Muraközy, Szentkirályi vagy a Czirkátor, Latzi, Kismédi, Csernátoni, Paréj, Bodatz, Zana, Góbi, Hagyó, Csorcsán, Polya, Szívós, stb. E református családok napjainkban is megtalálhatók Kecskeméten, így a kontinuitásuk bizonyos, esetleg a járványos veszteségeik is kideríthetők volnának. Érdekességként említhető, hogy a Trifont cigány család is megőrizte kontinuitását Kecskeméten (pl. Trifont Gyula jeles lacikonyhás vállalkozó, a vásárokon, így Nagykőrösön is rendszeresen megfordul napjainkban). Jóllehet Nagykőrösön is éltek Trifontok (a pestis közülük is sokat elragadott), azonban ez a családág – ismereteink szerint – már nem található meg a városban). Kecskeméten a Trifontok reformátusok voltak, ám néhány katolikus is akadt közöttük. A Kolompár cigány család viszont római katolikus vallású volt.

18 Novák László Ferenc, 2015.

19 Novák László, 1982b. 282.

A járvány után a kecskeméti katolikus egyház a városból kivezető utak mellett, a főbb bejáratoknál (a csongrádi, halasi, budai, kőrösi és vásári kapukon kívül) egy-egy kőkeresztet állíttatott hálaadásképpen. Az egyházak és a lakosság közadakozásából 1742-ben állították fel a Szentháromság-szobrot, amelynek tervezője és kivitelezője a piaristáknál is dolgozó Conti Lipót Antal, azaz eredeti nevén Leopoldo Antonio Conti, aki itáliai származású szobrász volt. A későbbiek során többek – így Szokolay Hártó János is – a pestisjárvány mementójaként készült emlékmű 1742-es évszámát tekintették, tévesen, a járvány befejeződésének. A város kitűnő tudósa, Hornyik János is tévedett, mert 1740. szeptember 14-ében határozta meg a járvány végét.²⁰ A kecskeméti református anyakönyv bizonyossága szerint szeptember hónapban már jóval száz alá esett a halálozási arány, s decemberben pedig már „csak” 13 volt, amely arányszám a járvány előtti időszakhoz viszonyítva átlagosnak tekinthető, s nem kapcsolható össze a járvány pusztításával.

Az 1740. szeptemberi dátum téves adat. Ekkor már Nagykovács is túlesett a szörnyű veszedelmen. Pest vármegye hirdetménye is ezt igazolja. Az 1740. március 16-i keltezésű körlevele már a pestisjárvány alól felszabadult helységek között említi Kecskemétet, Nagykovácsot, Kécskét, Izsákot is.²¹

A Kecskeméten márciusban kitört járványtól számítva néhány hónapra már Nagykovácsra is felütötte fejét a pestis, amelynek pusztításáról részletes dokumentáció maradt fenn.

Nagykovács – ellentétben Kecskeméttel és Cegléddel – ebben az időben még színreformátus lakosságú volt. A várost vezető magisztrátus (tanács) mellett az egyházi irányítást a konzisztórium (egyháztanács) végezte, amely valójában egy testületet alkotott a magisztrátussal. Rendszerint a város ügyeinek intézése után került sor az egyháziakra. A XVIII. század közepéig még a városi számadások a városi alkalmazottak között említik a prédikátorokat, az „oskola rektorral”, a praeceptorokkal (fiúk tanítói), a leányok tanítóival együtt, fizette az éves konvenciójukat. A város nótáriusa volt ekkor Balla Gergely, aki ebben az időben már megírta Nagykovács történelmét.²² Balla Gergely részletes statisztikát, „Gyászos lajstromot” készített a pestisjárvány pusztításáról.²³

Amikor tetőpontra hágott 1739 júniusában a járvány Kecskeméten, akkor ütötte fel a fejét a pestis Nagykovácsra. A nyilvántartásból megállapítható a járványos és rendes halál halottainak aránya:

Hónap	Pestises	Rendes halál
Június	11	8
Július	56	28
Augusztus	266	7
Szeptember	788	40
Október	1070	96
November	399	42
December	47	17+98
Január	5	22
Február	–	11
	2642	281+98=3021

20 Hornyik János, 1927. 106.

21 Novák László, 1982b. 282.

22 Lásd Balla Gergely, 1856; Novák László, 1994.

23 Novák László, 1982b. 324–392.

Egy „oskolabeli deákon” mutatkozott a pestis 1739. július 14-én, aki szerencsés módon felgyógyult, azonban a járvány széles körben kezdett pusztítani a mezővárosban, egészen 1740 januárjáig. A járvány lefolyása gyorsabb volt, mint Kecskeméten, később kezdődött, s csupán egy hónap eltéréssel végződött. Ennek oka a demográfiai viszonyokban kereshető, mivel Nagykőrös lélekszáma kevesebb volt Kecskemétnél, annak közel harmada lehetett.

A halálozás intenzitása – jóllehet arányában kisebb volt – hasonló Kecskeméhez. Szeptemberben kezdett grasszálni a pestis, és a rettenetes, borzasztó („horribile”) csúcsot októberben érte el. Naponta átlagosan 23 volt a halálozási szám, de október 18-án volt a legmagasabb, 58 ember halt meg pestisben. Balla Gergely kimutatása szerint 2693 pestises és 254 rendes haláleset történt. Ezek a szám adatok eltérnek a listán szereplőktől, melynek oka az összeírást végző pontatlan regisztrációjának tulajdonítható. December 5. és január 6. között nem különböztették meg a pestiseseket. A listazárás végén található 98-as szám azokra vonatkozik, akiknél nincsen megjelölve a halálok. Ez félreértésre adott okot. Galgóczy Károly például 98 pestisest gondolt, holott csupán 47-en haltak meg a járványban.²⁴ A listán szereplő létszám (2642) és az összesítésben kimutatott összeg (2693) eltérő szám adat, amelynek oka számolási hiba lehet. Több lehetett 2642-nél a pestises, ugyanakkor a 98-as összeg is tartalmazhat pestises halottakat, ami korrigálhatná a mutatkozó 51-es különbséget.

A pestisjárvány legtöbb áldozatát Nagykőrösön is a serdülőkort elérő fiatalokból szedte, magas volt a kisgyermek aránya is, míg az idősebb korosztályt kevésbé sújtotta:

Életkor – év	Férfi	Nő	Összes
> 1	25	29	54
1–3	101	121	222
4–6	181	211	392
7–14	353	394	747
15–20	242	179	421
21–30	242	212	454
31–40	102	50	152
41–50	77	13	90
51–60	59	13	72
61–70	8	8	16
71–80	3	2	2
Nem jelezett	..	..	17
1393	1232	2642	

Kecskeméhez hasonlóan Nagykőrösön is a családi tragédiák sora következett be. Haltak meg huszonéves fiatal házaspárok, várandós anyák, fiatal feleségek, sokan gyermekeiket veszítették el, sok gyerek maradt árván. Például Kaszap Márton öt gyermekét veszítette el: június 24-én halt meg a 11 éves lánya (igaz, nem pestisben), július 5-én a 8 esztendő lány (ő sem a pestis ragadta el), július 17-én 14 éves leánya pestisben, szeptember 27-én 4 éves kislánya és október 18-án 17 éves fia halt meg e járványban.

A pestis nem válogatott. Ridegek, szolgák, szolgálók, cigányok mellett elragadta a gazdák, kismesek családtagjait is (többek között a Beretvás, Jakabházi, Kalocsa, Muraközi famíliákból). A városi számadásokban is nyomon követhető a pestis pusztítása. A kántor, Debreceni János is meghalt, akit a város költségén temettek el. A számadóbíró feljegyezte

²⁴ Galgóczy Károly, 1896. 78.

1739. október 3-án, hogy „*T. Ráczkevi János Úr Sirásóinak adtam – 30. dénárt*”. A temetés után tort tartottak, s ezen a Nagy Istvántól vásárolt borból fogyasztottak, „*T. Ráczkevi Ur Torjára [...] el hordtak*” néhány akóval. A város fizette a kántort, akinek halála, a pestisjárvány után elszámoltak az özevegével, 1740. szeptember 7-én: „*Sójját Sajtyát meg adtam, Vaját, Mézít Gomojáját meg adtam Káposztáját is meg adtam. Holta után az Özevegnek Fő Biro Ur fizetett f. hung. 50 – Fő Biro Ur fizetett még f. 41 „66 ½” dénárt – jegyezte fel a számadóbíró.*²⁵

A görög kereskedők között is történt haláleset, s a város gondoskodott temetésükről. A számadás szerint 1739. november 7-én „*Görög Mihály Koporsojáért fizettem az Asztalosnak f. 1., – „Koporso szegért – 21 ½ dénár.”, „Mihály Görög el takarittatására fizettem Tiszt. Rector Úr[na]k, Deákok[na]k’ Mendicansok[na]k’ Harangozonak, Cantornak f. 5.”*

A járvány idején a közbiztonságra is fokozottan ügyelt a városi hatóság az esetleges fosztogatás megakadályozása érdekében. A görög kereskedők védelmére kellett fokozott figyelmet fordítani: „*Görögök Bottyait örző embernek adtam f. 2., 26 ½” – jegyezte fel a számadóbíró november 19-én.*

A város belső területét árokrendszer, *garágya* védte, amelyet különösen őriztek a járvány idején. A Kecskemétre, Ceglédre, Szolnokra, Budára vezető utaknál kapuk voltak, két-két kapus őrizte a ki-bejárást. A garágyán átkelőhelyek, átjárók, hágcsók is voltak, amelyeket szintén őriztetett a magisztrátus. A pestis az öröket sem kímélte. Ebben az esztendőben Rácz Miklóst és „*Sinór Verőt*”²⁶ alkalmazták kapusnak. A „*Kecskeméti Kapunál valo Kapusok bére*” 12 forint volt. „*Die 23 Octobr meg halván Sinor Verő Rácz Mihály által temettetésére adtam f. 4. Rácznak adtam ismét f. 1.*” – jegyezte fel a számadó.

A város más alkalmazottjait, a pásztorokat is sújtotta a pestisjárvány. A városi számadóbíró könyvelésében erre is vannak adatok: „*Város Fejős Juhász N. János. Adtam béribe f. 4. Itt maradt f. 4. 9 7^{br} A Feleséginek Ura halála után f. 2. 36 dn.*”; 1739. november 13-án „*Fejős Juhász Árova Leánykájának el takarittatására adtam – 35.*”; „*Toronyban vigyázó Kodormán Mihály bére Kész Pénz f. 12. Pár Csizma 1. 1. Nadrág. Adtam f. 1. Item két izben f. 3. Rhen. Meghalván az Pestisben Conventioja ide maradt.*”; „*Város Csikosa Baranyi István bére f. Rh. 24. Bunda 1. 1739. die 5. 9br meg betegedvén Baranyai Istók fogadtunk helyében fele bérre Patócsi Jánost. Kész pénz fizet. Szent György napig f. 12. Egy pár Ing gatyá, Egy pár Bakkancs.*”²⁷

A mintegy háromezerre menő haláleset súlyosan érintette Nagykőrös népességét, annak jelentős csökkenését idézve elő. Pontos nyilvántartás erről nem maradt fenn, azonban az 1738. és 1741. évi adóösszeírásokból következtetni lehet rávonatkozóan: összeírás:

Tized	1738	1740
I.	374	334
II.	337	242
III.	409	258
IV.	336	338
Összesen	1456	1172

A város első tizede a központtól északra, a Ceglédi úttól nyugatra helyezkedett el, a második a központtól délre, a Kecskeméti út nyugati oldalán, a harmadik tized a

25 A III. tizedben lakott, Udvardi János portáján, „*ott a’ régi Kántorné, a’ Város Házaban*”. NL PML NKV Conscriptio Domestica Oppidi N. Kőrös A^o 1734.

26 Neve nem ismeretes, csak a mestersége. Eredeti foglalkozása zsinórkészítő, gombkötő vagy paszományos.

27 NL PML NKV Regestrum Oppidi Nagy Kőrös 1739/40., 1740/41.

Kecskeméti úttól keletre helyezkedett el, míg a negyedik északkeleten, a Ceglédi és Szolnoki út között. A pestis a II. és III. tizedben, a város déli területén pusztított legerőteljesebben.²⁸ Ezekben a tizedekben lakott a legvagyonosabb – köztük kismemes – lakosság. Az első tized a Tabán, a legszegényebb városrész, viszont itt volt viszonylag legkisebb mérvű a pusztulás. A két év közötti különbség 284, azaz a pestisjárvány idején ennyi adózó családfő pusztulhatott el. A demográfiai számítások alapján ha egy családot átlagosan 5 fő körül becsülünk²⁹, akkor Nagykőrös népessége 1738-ban hétezer lehetett, amely a járvány utáni 1741-es esztendőre mintegy ötezerre csökkent. Nagykőrösön is a járvány a lakosságnak több mint harmadát pusztította el.

A városi tanács 1741-ben összeíratta a lakosokat, 1743-ban pedig a lakóházakat, a benne lakókkal együtt:³⁰

1741			1743		
Járás	Lakos	ebből özvegy	Tized	Lakóház	Lakó
I.	239	7	I.	93	269
II.	220	14+1	II.	72	220
III.	273	23	III.	82	242
IV.	219	25	IV.	115	279
	951	69+1		362	996

A járvány után, 1741-ben jelentős népességcsökkenés mutatkozik az 1738-as adóösszeírás személyi állományát illetően: 951 lakost írtak össze ekkor – melyek között 69 özvegyasszony (*vidua*) és 1 özvegy férfi (*viduus*) található, akik a járványban veszíthették el házastársukat (több özvegyasszony is található, akiknél azonban nem jelezték, hogy „Vidua”, tehát már korábban megözvegyültek). Összesen 505 fővel csökkent a felnőtt lakosság száma, annyival, amennyi a járvány pusztításaként kimutatódott (2642 lélek). Gyermekek nincsenek az összeírásban feltüntetve, csupán a III. járásban történik említés „Mészáros János Árvái”-ről. Ugyancsak a II. járásban két ház állott üresen még 1743-ban: „Patainé üres háza” és „Bencsik István puszta háza”. 1741 és 1743 között már népességnövekedés következett be, 45 családfővel, illetve háztulajdonossal gyarapodott Nagykőrös lélekszáma. A II. tizedben a 67. sorszámú helyen lakott „N[emes]. [Inárcsi] Farkas Mihály Úr”, ahol az elhalálozott testvéreinek, „Gergelynek Árvái, János és Ferencz Uraimék” is laktak – jegyezték fel az összeírásban.³¹

Cegléden – mint utaltunk rá – nem vezettek nyilvántartást a pestisjárvány pusztításáról. A népességre vonatkozóan a dikális adóösszeírás alapján tudjuk reprezentálni az 1737/38-as és az 1740/41-es esztendőket:³²

28 Galgóczy Károly, 1896. 78.

29 Lásd Dányi Dezső-Dávid Zoltán, 1960.

30 NL PML NkV Regestrum Incolarum Oppidi Nagy Kőrös A° 1741.; Conscriptio Domorum Oppidi N. Kőrös A° 1743.

31 Az 1741-es népesség és az 1743-as házösszeírás adatai kevesebb lélekszámot mutathatnak a valóságosnál. Az összeírásokat a már akkor neves notárius, Balla Gergely készítette, aki 1737-ben megírta a város történiáját (lásd Balla Gergely, 1856.), valamint ő írta a „Gyászos Lajstromot” a pestisjárvány pusztításáról. Érdekes módon azonban a két összeírásból – oka nem válik ismeretessé – kimaradt a Balla család, így magát is kihagyta Balla Gergely a lajstromokból, úgyszintén más, a város vezetésében is szerepet vállaló tekintélyes családokat, azok tagjait (pl. Dabasi-Halász, 'Siros, Gombai).

32 NL PML Cegléd Város „In dicbus Novembr. 1737. Conscriptio Civum Oppidi Cegléd”, „In dicbus 9br A 1740. Conscriptio Civum Oppidi Cegléd”.

	1737/38	1740/41
Adózó fő	572	513
Személy	994	1006
Ház	393	415

Az adózó főek számarányát tekintve csökkenés állapítható meg, összesen 59 családfő. Ez a pestisjárvány pusztításának is betudható. Az egyes adózó főknél „személyeket” is feltüntettek, ami azonban nem a teljes családlétszámot jelentheti. A lakóházak számában csekély növekedés következett be. Az adózó főek és a személyek száma alapján – ötös szorzószámot alkalmazva – Cegléd lakosságát járvány előtt nyolcezerre, utána pedig hat és fél ezerre becsülhetjük. Ha helytállóak ezek az adatok, akkor – jöllehet nagyobb népességgel rendelkezett – Cegléd mezőváros vesztesége elmaradt Nagykőrösétől.

Kecskeméten és Nagykőrösön a pestis hatalmas pusztítást végzett. A tetőzés idején ház-kilencven halottat kellett temetni naponta. Az igen válságos állapotokról így ír Hornyik János: *„E nagy veszély idején végtelen rémület szállotta meg az egész városi lakosságot. Egész éjen át temették a halottakat. Koporsóval nem győzték azokat ellátni, hanem zsákba dugva, lepedőbe varrova, vagy gyékénybe takarva legtöbbszörre 10-20-ával egy sírba fektetve takarították el. Általában kihalt a város egész lakosságának egyharmada. A ragály megszűnte után számba vétettek azon házak mellyekből a tulajdonos családok minden tagja kihalt. A városi hatóság által az ilyen házak lezároltattak, ablakaik berakattattak s utca ajtóik beszegezettek...”*³³

Nagykőrösön is kritikus helyzet állhatott elő. A városi tanács számadásai, feljegyzései között erre vonatkozó adatok bukkannak elő. A város rendszeresen vásárolt deszkákat, léceket Pesten és Szolnokon. Ezeket részben saját építkezéseihez, részint a lakosoknak adta el, kereskedett vele. Még a járvány kezdete előtt jelentős vásárlásokat eszközöltek: *„1033 Szál deszkaért fizettem f. 167,91 1/2”* jegyezte fel a számadóbíró. Ez idő tájtban, június 16-án csőváriaktól vásároltak 84 mérő meszet. Július 11-én 483 szál deszkát vettek 189 forint összegben, majd augusztus 20-án *„Negyven fenyő szélért Szolnokban”* fizettek 24 forintot. A járvány idején koporsót készítettek a fenyődeszkákból. Ekkor már zárlat alatt volt a város, amiért külső helyekről, idegenekkel kellett a szükséges anyagot beszereztetni: *„A Gubacsi Linearul le hozott Koporso Szegekért egy Olcsai embernek adtam f. 4.”* – jegyezte fel a számadó november 15-én.³⁴

A halottakat a már használt temetőkbe vitték, nem jelöltek ki járványtemetőnek helyet. A kecskeméti temetőkről – száz évvel a pestis után – így ír Szokolay Hártó János: *„Kecskeméten a legrégebb, még alkalmasint a’ reformatio ideje előtt temető volt a’ mai homok vagy uri utsza végén előbb Barak, utóbb tekintetes Balásfalvi Kis Mihály úr’ háza helyén. Itt temetői Kápolna is volt, mellyet utóbb a’ homok fuvataq szinte örökre eltemetett, a’ jelen század elején találtak építésvegetti áskálások közben a’ kápolna falaira. Másik szinte igen régi temető, mellybe szinte romai katholicusok és reformátusok közösen temetkeztek volt, a’ katonai lovagló szín és kath. Ispotály ‘s Erzsébet temploma tájékán. A’ homok utszai régi temetőtér vásár-állássá lett ‘s ez volt 1700-dik évig, mikor pedig az ottani vásár-állási sátorok közt tűz ütővén ki magát, sok sátorok portékáikkal együtt el égtek, és e’ miatt tétetett által a’ vásárhely az ugy nevezett Ormandi tó keleti oldalára, t. i. a’ mai helyére. – Mikor hagyatott el a ló iskola melletti közös temető? Szorosan meg nem határozhatom, hanem annyit tudok, hogy már 1726-dik évben a’ reformátusok a’ régi tólnai vagy később úgy nevezett Temető utca végiben külön temető helyvel, t. i. a’ mai időben úgy nevezett Ó temetővel bírtak, és már az*

33 Hornyik János, 1927. 106.

34 NL PML NkV Regestrum Oppidi Nagy Kőrös 1739/40.

említett évben a' becsületes Szabó Czéh református érdemes tagjainak buzgoságából ezen temetőben úgy nevezett Temető Szín (azaz: temetői templom) is építettett...³⁵

A pestis idején, a reformátusok temetője 1739. április 29-én telt be. E napon temették ide Ötvös Mihály feleségét, Bezdédi Pál feleségét és Bozó Pál 8 esztendőös fiát. A halotti anyakönyvező ekkor jegyezte fel, hogy „Itt lett vége az Ó Temetőben temetkezés[ne]k. A következők temettetnek az Új Temetőben.” Április 30-án már öt gyermeket, Pásztor János feleségét és két idős embert temettek ide.

A római katolikusok is új temető megnyitására kényszerültek. A pestisjárvány idején nyitották meg a Szentháromság Temetőt a várostól délre eső területen.

Nagykőrösön a temető a Kecskemétre vezető út nyugati oldalán helyezkedett el. A járvány megszűnte után a vármegyei küldöttség végigjárta a várost. Nagykőrösre Kecskemétről jöttek. „Kecskeméti Chýrurgus Scheidl Úr[na]k adtam discretioban mikor a' Várost visitálta f. 16,60 dn. Item A másik Chýrurgusnak is fizettem f. 12,45 dn” – emlékeztet a város számadáskönyve 1740. március 16-án.³⁶ Kőrösön is összeírták a pestisben meghaltak háza-it, valamint a betegeket, összeszedték a pestisben meghaltak ruháit. Mintegy öt kocsi ruhát égettek el. Ekkor vizsgálták meg a temetőt is. Nehezményezte a vármegyei hatóság, hogy nem nyitottak külön járványtemetőt. A temetőt hatóságilag lezárták, száz esztendőre megtiltották az oda történő temetést. Az új temetőt a Kecskeméti út túlsó, keleti oldalán nyitották meg.³⁷

Pest vármegye hirdetményt bocsátott közre 1740. március 22-i keltezéssel, amelyben közhírré tette, hogy Pest vármegye területén megszűnt a pestis miatt elrendelt zárlat. A vármegye gyűlését március 28-ra hívták össze Rátótra (Vácrátót), a főszolgabíró rezidenciájára, aki köszöntötte a megjelent helységek bíráit: „Hogy az Ur I[ste]n azon dögletes nyavalyából kentek[ne]k ki tisztulását meg engette, legyen áldott Sz. neve örökké.”³⁸

Irodalom

Balla Gergely

1856 *Nagykőrösi Krónika*. Oklevéltárral kiadták Szabó Károly és Szilágyi Sándor. Kecskemét

Balogh Sándor

1975 *Abony történeti és művészeti emlékei (1450–1741)*. Ceglédi Füzetek 21. Abony

Bergdolt, Klaus

Der schwarze Tod in Europa. München

Dányi Dezső – Dávid Zoltán

1960 *Az első magyarországi népszámlálás, 1784–1787*. KSH, Budapest

Galgócz Károly

1896 *Nagy-Kőrös város Monographiaja*. Budapest

35 Szokolay Hártó János, 1846. 130–131.

36 NL PML NkV Regestrum Oppidi Nagy Kőrös 1739/40.

37 A régi temető helyén, a Kürti-értől délre eső területen, száz év eltelte után házastelkek kiosztására került sor. Több kismemes család itt kezdett építkezni. Itt található a Patay, Molnár, Beretvás, Dabasi Halász, Sigray, Kalocsa famíliák klasszicista stílusban épült kúriái. Ez a városrész Nagykőrös patinás „kúria-negyede”. Novák László, 1989.

38 Novák László, 1982b. 287.

- Gunst Péter (szerk.)
 1979 *Magyar történelmi kronológia. Az őstörténettől 1790-ig.* Tankönyvkiadó, Budapest
- Hornyik János
 1927 *Kecskemét város gazdasági fejlődésének története.* Kecskemét Th. Város Múzeumának Kiadványai I. Kecskemét
- Illyés Bálint – Jakab László
 1982 *Kunszentmiklós egészségügye a XVIII–XIX. században.* In: *Egészségügy* (szerk. Iványosi-Szabó Tibor). Bács-Kiskun Megye Múltjából IV., Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Kecskemét. 7–58.
- Novák László Ferenc
 1982a *Cegléd mezőváros a XVIII. században és a XIX. század első felében.* In: *Cegléd története* (szerk. Ikvai Nándor). Studia Comitatus. Tanulmányok Pest megye múzeumaiból 11. Szentendre, 121–188.
- 1982b *Pestis-, himlő- és kolerajárványok Pest-Pilis-Solt vármegyében a XVIII–XIX. században.* In: *Közegészségügy* (szerk. Iványosi-Szabó Tibor). Bács-Kiskun Megye Múltjából IV., Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Kecskemét. 275–392.
- 1989 *A Három Város építésze.* Az Arany János Múzeum Kismonográfiái. 8. Nagykőrös
- 2005 *Fejfa monográfia.* Az Arany János Múzeum Kismonográfiái 16. Nagykőrös
- Pápai Páriz Ferenc
 1747 *Pax-Corporis. Az-az: Az emberi Test Nyavalyáinak Okairól, Fészkeiről, 's azoknak orvoslásának módgyáról való Tracta.* Kolozsvár
- Szokolay Hártó János
 1846 *Szabadalmas Kecskemét városának történetirati ismertetése. Azaz: régibb kori és jelen állapotjának lehető hív előadása.* Kecskemét
- Vasold, Manfred
 2003 *Die Pest.* Theiss, Stuttgart
- Zinn, Karl Georg
Kanonen und Pest. Westdeutscher Verlag, Opladen